

סקירת ספר

כארים בן השתים עשרה מרמאללה: הצצה לעולמו של נער מהעיר הכבושה מבעד לחור המנעול של ספר לבני הנעורים

יומיים לפני שד"ר יעל דיין הציעה לי להשתתף בגיליון "במכללה" בנושא ילדות וילדים סיימתי לקרוא את הספר המיועד לבני הנעורים "פיסת אדמה קטנה" (תרגום שלי, Elizabeth Laird, *A Little Piece of Ground*, Macmillan, 2003, 214 pp.). מצאתי את נושא הספר, התמודדותו של נער מוסלמי ממשפחה בורגנית מרמאללה עם תלאות הכיבוש הישראלי, רלוונטי ביותר לגיליון זה. סיפורו האישי של כארים מאפשר לנו, העוסקים בחינוך, הצצה בתהליך עיצוב הילדות ועיצוב הזהות של ילדים פלסטינים. ילדים פלסטינים שכמו הילדים הישראלים צוברים חוויות קשות ומצלקות בגן העימות האלים בין העמים ומתמודדים אתן בדרכים דומות.

מאמרי אינו אקדמי אלא מביא סקירה בעלת נימה אישית של סיפורו של כארים. מצאתי לנכון להוסיף גון כתיבה שכזה לגיליון זה.

לספר "פיסת אדמה קטנה" (תרגום שלי) התוודעתי בעקבות כתבתה של שרה ליבוביץ-דר "ספור נורא לבני הנעורים" (מוסף "הארץ", 24.10.03). בספר מתוארים חייו של כארים בן השתים עשרה ומשפחתו בחודשי סתיו 2002 ברמאללה הכבושה, הנצורה והנהרסת. את הספר כתבו שתיים: אליזבת ליירד, סופרת נוער בריטית ידועה שכתבה כמה ספרים על מוקדי סכסוך שזיכו אותה בפרסים בין-לאומיים. אל ליירד הצטרפה ד"ר סוניה נימר, מרצה באוניברסיטת ביר-זית, הכותבת ומתרגמת ספרי ילדים לערבית ומתגוררת עם בעלה ובנה ברמאללה. לשם כתיבת הספר שהתה ליירד

---

* ד"ר תמר ורטה-זהבי מורה במכללה במסלול לגיל הרך בשיתוף עם עבדאלסלאם יונס, כותבת ספרי ילדים דו-לשוניים ומנחה קבוצות דיאלוג של יהודים וערבים.

ברמאללה, והיכרותה עם חוויית העימות הישראלי-פלסטיני מזווית הראייה הפלסטינית ניכרת בספר.

סקרונתי התעוררה מיד בשל הפולמוס העולמי שעורר הספר: מצד אחד נטען שהוא מביא את קול המדוכא הנכבש ועל כן יש להפיץ אותו, ומצד שני נקבע שהוא תעמולה שטנית המגויסת לגמרי לצד הפלסטיני ועל כן יש להחרים אותו. הדיון בספר (המובא במאמרה של ליבוביץ-דר) פנה לכובעים הלא קלילים שאני חובשת: מנחת מפגשים בין יהודים לפלסטינים (ילדים, סטודנטים, מורים והורים), כותבת בשיתוף עם עבדאלסלאם יונס ספרי ילדים דו-לשוניים (עברית-ערבית), מרצה על התמודדות הילדים הצעירים עם העימות הישראלי-פלסטיני ואם לילד בן גילו של כארים ולשתי בנות בגיל אחיותיו.

לבסוף הגיע הספר הגיע לידיי, ריתק וסחף אותי. בקריאתי לא התרכזתי בבחינת זווית הראייה החד-צדדית של הסכסוך, ברור היה לי שילד החווה את הכיבוש הדורסני של עירו יחשוב שהגורם הישיר לסבלו הוא אויב רע ושנוא. בקריאתי התמקדתי בשני היבטים אחרים:

- כיצד מביאות הכותבות את מורכבותה של התמודדות הילד וסביבתו עם המלחמה הממושכת? האם הקורא הישראלי הצעיר, המתמודד עם מציאות מלחמתית קשה לא פחות, יוכל להבין טוב יותר את עולמו שלו דווקא בגלל ההיכרות עם כארים מרמאללה?

- ומעבר לבחינת איכות הכתיבה שאלתי את עצמי חזור ושאלו: האם זוהי השעה לתרגם את הספר לעברית ולחשוף את הקורא הישראלי הצעיר לסבלותיו של בן גילו מרמאללה, סבל מתמשך ומסלים שגורמים החיילים הישראלים שהם השומרים על חייו של הקורא?

הזדהות רגשית עם הגיבור בספרות מסייעת בדרך כלל לחלחול מסרים אידאולוגיים שהסופר מקדם, ואילו כאן על הקורא הישראלי שייסחף אחר עלילתו המרתקת של הספר להתעמת עם מסרים המכוונים נגדו, כי **הוא האויב**. זוהי בלא ספק חוויה קשה העורמת הררי שאלות ותהיות. קל לחבב את כארים, "ילד טוב ירושלים", להזדהות עם קשיו, לשמוח בהצלחותיו, למצוא קווי דמיון משותפים ולחרוד לחייו כשהוא כמעט

ונהרג בידי מתנחלינו או חיילינו. דווקא משום היותו ילד חביב מתחדדת בעייתיות החשיפה לעולמו של בן העם השני: מצד אחד, ההיכרות הדיסוננסית עם כארים הנחמד ששונא את האויב הישראלי שנאה עצומה רק תעצים את העומס הרגשי ואת תחושת הבלבול הגודשת את הקורא הישראלי הצעיר, ומדוע להעמיס עליו משא נוסף? אך מצד שני... בעצם אולי זה הזמן ל"מצד שני", אולי נוותר הפעם על כישורי האמפטיה עם האחר ועל בניית תמונת עולם מורכבת ולא דיכוטומית של טובים ורעים. נתוודע לעלילת הסיפור שאינה לינארית אלא מורכבת מכמה "אירועי מלחמה" מרכזיים הנכפים על כארים ומשפחתו. זוהי הזדמנות בעבורנו להציץ בשגרת ההתמודדות של משפחה בורגנית פלסטינית עם האינתיפאדה הנוכחית.

עוצר ממושך

את כארים עבודי בן השתים עשרה נפגוש בעיצומו של עוצר ממושך בביתו ברמאללה. בני משפחת עבודי מרוטי עצבים. הטלוויזיה פועלת ומדווחת על הרוגים בעזה ועל פיגוע בירושלים, בו נהרגה אישה ונפצעו שלושה ילדים. שירין הקטנה חולה בדלקת אוזניים והיא צורחת מכאבים. מלאי המזון אוזל והטנקים נשקפים מהחלון שאליו אסור להתקרב, פן יירו.

בסיר הלחץ המשפחתי המאיים להתפוצץ "תופס" כארים רגע של פרטיות ומנסה להשיג תחושה של שליטה בחייו. הוא יושב בחדרו ושוקד על שתי רשימות הכתובות בכתב ידו היפה ביותר (שולט בכתב ידו גם בשעת לחץ): רשימה אחת של עשרת הדברים שהוא רוצה לעשות או להיות (כוכב כדורגל, המשחרר של פלסטין, מגיש בטלוויזיה וכו') והשנייה של עשרת הדברים שאינו רוצה לעשות או להיות (שחייל לא ירה בגבו והוא יהפוך למשותק כמו אחד הילדים בבית ספרו, לא להיות מרצה באוניברסיטה כמו אימא ולא בעל חנות לצורכי חשמל ואלקטרוניקה כמו אבא וכו').

את רגע החסד של עשיית סדר בתוך כאוס המלחמה מפר גימל, אחיו הבכור המתבגר בן השבע עשרה שאינו שוכח לשים גיל רענן בשערותיו לפני כל הפוגה קצרה בעוצר (כוחה של חיוניות המתבגר שגם בשעת מלחמה שוקד על כיבוש לבבה של ויולט היפה אהובתו). גימל חוטף את הרשימה

ולועג לאחיו הצעיר על חלומותיו. כארים, "ילד הסנדוויץ'", שלו תכסיסי הישרדות שיתרבו עם הזמן, מחלץ מאחיו עוד בועה של חוויית שליטה מוצלחת שהיא כה חיונית לחיזוק חוסנו הנפשי: כארים לא ילשין להורים על גימל שיידה אבנים בחיילים, ובתמורה יניח לו גימל לשחק שעתיים במשחק מחשב מאתגר. העוצר הממושך מצמצם את המרחב הפיזי של כארים. גופו הצעיר משתוקק לרוץ, לקפוץ, לשחק בכדורגל, אך עליו לדכא צרכים בסיסיים אלו ולמצוא מרחבים חלופיים כמו שדה הדמיון, דפי הנייר או מרחבי האשליה המתוחכמים של משחקי המחשב. כארים מגייס כוחות ריכוז ועובר בפעם הראשונה את כל שלבי המשחק. לשעתיים הוא משתחרר מתחושת חוסר האונים של ילד במלחמה, חווה תוקפנות לגיטימית, זו באמצעות הדמויות, מתאוורר באשליה של מרחב, והחשוב מכול: **מנצח!** אבל גם נווה המדבר הקטן הזה נחרב עליו: ברגע שהוא משתחרר בבית בקפיצות ניצחון מכבה גימל את המחשב ומוחק כל עדות להצלחה.

עוד שלושה ימים שכאלה והפוגה של שעתיים בעוצר מגיעה. כמו פחית של פפסי-קולה שניערו אותה (דימוי של כארים) הכול פורצים מהבתים, וכל אחד יודע את המשימות המוטלות עליו. הסיטואציה המלחמתית אינה מוותרת ואינה משחררת ולו במעט מהמחויבויות של כארים. המלחמה אינה תקופת מורטוריום: עליו לשמור על אחיותיו הקטנות, לציית להוריו הבורגנים ש"מחזיקים אותו קצר" ומכריחים אותו להכין את שיעוריו בכל ימי העוצר, להתרועע עם ילדים רק מבני מעמד החברתי, לעזור בבית ולהימנע מהמשחק הנכסף בכדורגל מפאת מנוחת השכנים.

כבר בפרקים הראשונים מתואר כארים כנער חיוני, בריא בנפשו, שלו כוחות נפש רבים ומגוונים שיעמדו לצדו כשיחווה שעות ארוכות של חרדת מוות. הוריו אינם עוזרים לו באופן מושכל להתמודד עם המציאות הקשה. הם אינם משוחחים אתו על "המצב", אינם מעודדים אותו לשאול שאלות ולאורור את רגשותיו, וכך גם מערך בית הספר אינו מספק ייעוץ פסיכולוגי להורים ולילדיהם. משפחתו מתוארת כמשפחה בורגנית רגילה, דומה למשפחות ישראליות רבות: קיטורים אין סופיים, טלוויזיה פועלת, ארוחות ערב משותפות, עימותים סביב הצבת גבולות לארבעה ילדים, חששות מפני קשיים כלכליים ומפני עתיד עלום. הם כה דומים לנו שקשה להבין את המנגנון שהופך אותנו לאויבים זה לזה.

מחסום בדרך למסיק שלא נמסק

העוצר הוגבל רק ללילות ומשפחת עבודי נקראת למלא את חובתה המשפחתית במסיק הזיתים בכפר המוצא הקרוב לרמאללה אך מרוחק מאוד ממנה בגלל סבך המחסומים. הנסיעה בת 24 השעות מנקזת ודוחסת לתוכה את כל כובדו של הסכסוך. תהפוכות הנפש של כארים מתוארות באמינות, בתבונה וברגישות פסיכולוגית עמוקה ויכולות לשמש המחשה מאירת עיניים למחקרים על מצבי לחץ ומשבר.

משפחת עבודי נעצרת ב"מחסום פתעי". החייל מעמיד את האב בשורת גברים ומחייב אותו להתפשט. כארים מגיב בצחוק היסטרי. אין הוא יכול להסיר את עיניו מאביו ומגלה שהוא דק רגליים ומעוגל כתפיים. הצחוק הופך לבחילה קשה, וכשאחותו הקטנה מזנקת מהמכונית, והוא אחריה, החרדה והרעד הבלתי פוסק משתלטים עליו. כשהחייל אוזן בזרועו של כארים הוא מנסה לרצותו ושונא את עצמו על היותו חנפן ופחדן. במפגש פנים מול פנים עם החייל כארים נוהג כחיה ניצודה מחודדת חושים. הוא חש בפחד של החייל ומבין פתאום שהפחד הוא המקור להתנהגות המאיימת והבלתי צפויה של החיילים. תפיסתו שהחייל פועל מתוך פחד ועצבנות שזורה לאורך הספר. אין היא באה להראות את החייל כחלש או להביע שבריר של רגש אנושי כלפיו, היא באה ממקום של קליטת הניצוד, המנסה להישרד, את הצייד. כשהאב חוזר למכונית כארים אינו מסוגל לדבר, דימויו של האב המכובד והמגן מתנפץ. חוויית חוסר האונים והפסיביות המוחלטת מול החיילים החמושים מכעיסה את כארים מאוד. הכעס הולך ומתחזק כשבני המשפחה מתקרבים למטעי הזיתים שלהם ונסים על נפשם בגלל יריות המתנחלים שהשתלטו על אדמותיהם. כארים, שחלומו להיות גיבור המשחרר את פלסטין, מגלה שוב ושוב שהוא כמו כל בני החמולה פחדן כארנב, מושפל וחלש. כארים משקיע אנרגיות רבות בהסתרת רגשותיו, ואין מבוגר שידובב אותו ויקל עליו את העומס: הוא רועד ומתנשף, אך מנסה שלא להסגיר את הפחד. הוא רוצה לצרוח מכעס ותסכול, אך סותם את פיו כי אין זה מנומס. לבסוף הוא מתכנס קודר בעצמו, ואין הוא שותף לחפלה החמולתית שהייתה כה אהובה עליו בעבר. הוא מוצף בייאוש, באכזבה ובתיעוב לעולם המבוגרים התבוסתניים. עדיין המבוגרים אינם פונים אליו ולא מנסים לברר מה עובר עליו. הם ממשיכים בשגרת החיים

על אף הכול (תפקיד חשוב ביותר בהתמודדות בשעת משבר). הם מתכנסים, אוכלים יחד את האוכל המסורתי האהוב ומשוחחים ביניהם ומעל לראשם של הילדים "על המצב".

מצב רוחו של כארים משתנה באחת כשהוא שומע בחדשות הטלוויזיה על פיגוע נוסף בירושלים. בפיגוע נהרגו אחד עשר ישראלים, ארבעה מהם תלמידים. תחושת ניצחון מתפשטת בו: "יש, יש", הוא לוחש, אבל אין הוא מוצא שותפים לשמחה. המבוגרים המעשיים מתעניינים רק במקום מגוריו של המתפוצץ כדי לדעת איזו עיר תיענש בעוצר משתק. כארים רוצה לצעוק: "הבחור גיבור, הקריב את חייו למען כולנו. הלוואי שיהיו רבים כמותו, כי זה הפתרון, ואתם חושבים רק על הנוחות שלכם". אבל כארים שוב עוצר ברגשותיו ויוצא שותק ללילה החשוך, בודד כפי שלא חש מימיו.

ומה יקרה לקורא הישראלי כשיגיע לקטע זה? אפשר שלו רק לרגע, בגלל עצמת ההזדהות, יבין את עליצותו הנוקמת של כארים המובס. איזה בלבול, הרי בפיגוע כזה עלול הוא עצמו להיהרג או לאבד את אחד מיקיריו. הרי הפיגועים הלא צפויים האלה הם מקור החרדה שלו במשך השנים האחרונות, ופתאום הוא נחשף להיבט חדש ומפתיע: כארים, שדווקא די דומה לו ומתחיל להתחבב עליו, שמח על מותם של נערים כמותו. מי כאן הרע? מי כאן הטוב? האם עליו לשנוא את כארים? האם עליו להתכחש לרגשות החיבה שעורר בו? מה זה בעצם להיות "אויב"? ואיך זה שהפכנו לאויבים? איזה בלגן! ואולי ההצצה המכבידה לפרספקטיבה שונה של העימות היא הזדמנות לתובנות חדשות?

עברו כבר שתיים עשרה שעות מאז היציאה מהבית ברמאללה. האירועים הקשים מצטברים זה על גבי זה וסוף סוף אבו-פייסל, אחד מדודיו של כארים, מוצא לנכון לקשור שיחה עם הילד המוצף רגשות. הדוד האמפתי אינו מדובב את כארים ואינו מנסה לאוורר את רגשותיו. בתבונתו הרגישה הוא בוחר במונולוג מורכב:

בחדר עתיק יומין שמשמש אורווה מספר לו הדוד כיצד חיה החמולה דורות על דורות בכפר, ובכך מעביר לו את עצמת ה"צומוד", שאמורה

לאזן במקצת את הרגשת הייאוש וחוסר האונים. הדוד נזכר בתקופת תחילת הכיבוש הישראלי, כשהיה נער בן גילו של כארים. מאותה תקופה הוא בוחר להתחלק עם כארים בתובנה המפתיעה (והמרגיעה במעט את ה"מאשימים" את הכותבות בראייה פלקטית של הסכסוך): אילו המצב היה הפוך, כך הבין הדוד בנעוריו, והפלסטינים הם שהיו כובשים את הישראלים, הפלסטינים היו מתנהגים ככובשים מדכאים, מנשלים ואכזריים, ואילו הישראלים היו הקרבנות חסרי הישע. זו דרכם של בני אנוש באשר הם, הבין אז הדוד. הוא ממשיך בדבריו וחומל על הרוגי הפיגוע, בני גילו של כארים, ועל הוריהם השכולים. אבל כארים אינו פנוי עתה לראייה מורכבת של המציאות. הוא חש מושפל ושונא, ואינו יכול להכיל את סבלו של האויב. באמצעות דברי הדוד מביאות הסופרות לקורא קול חדש (בסיפור) של תפיסת עולם הומניסטית יותר, פילוסופית, מהורהרת, המסוגלת להתרומם מעל רגשות הנקם הראשוניים. לכארים אין חלק בקול זה. תהליך של שינוי עמדות מזערי היה רק פוגע באמינותה של דמותו. בשעת משבר שכזו, שבה מתמוטט עולמו שהיה עד לא מזמן מקום בטוח, אין מקום לעמדת הדוד. העולם חייב להתחלק לטובים ורעים, לצודקים ולעושי עוול.

"חבר אסור" ממחנה הפליטים

למחרת בבוקר חוזרת המשפחה לרמאללה. כאן מובלט היבט חדש של החיים בעיצומה של מלחמה: תהליך מזורז של התבגרות והעצמה של בני הנוער.

בית ספרו של כארים נסגר לשיפוצים בעקבות ההרס שהותיר בו הצבא. החופש מאפשר לכארים להכיר חבר חדש ממחנה הפליטים הצמוד לעיר. יחד הם מארגנים לעצמם "פיסת אדמה קטנה משלהם", ובה מגרש כדורגל פרטי בצמידות למחנה הפליטים, מחבוא בתוך מכונית ישנה הקבורה בערמות חצץ ופסולת וגם עזיזה החתולה ושני גוריה המתוקים. במגרש הכדורגל הם נסחפים למשחקים סוערים המתוארים באופן נפלא. המשחק מחזיר לכארים את האמון בכוחותיו וביכולותיו. דימויו העצמי משתקם לאחר שנשחק בעקבות אירועי הכיבוש. הוא שחקן כדורגל מעולה ("להיות אלוף העולם בכדורגל" - זאת השאיפה הנמצאת במקום הראשון ברשימת

שאיפותיו). כל כולו נהנה ומשתחרר, כל שרירי גופו פועלים בתיאום ובהרמוניה, הוא מרוכז לגמרי במשחק, נופש ונח לשעה קלה מהמציאות. התקשורת הבלתי-מילולית עם חברו החדש מחברת ביניהם בקשרי ידידות מרגשים. בן יום הוא מתוודע לעולם חברתי ופוליטי חדש. משפחתו של החבר פליטה מרמלה, אביו נפטר, החבר עובד ברוכלות כדי לתמוך במשפחתו, אחיו עצור במגרש הרוסים והוא מרבה להתגרות בחיילים ולסכן את חייו. הוריו של כארים הרי אינם מרשים לו להתרועע עם נערים שאינם ממעמדם החברתי, וכארים (ככל מתבגר) מגלה ניצני התמרדות הולכים ומתרבים: הוא מתחיל "לתחמן" אותם כדי להמשיך בהרפתקאותיו המסוכנות עם חברו האטרקטיבי. כארים מצרף עוד בן טובים, את גיוני חברו הנוצרי, והם הופכים לשלישייה. הם מסתכנים בעימותים עם החיילים, והשיא המצמרר מתחיל במשחק כדורגל מלהיב עם חבורה ממחנה הפליטים. כארים חש אושר עצום, הוא משחק אתם כפי שלא שיחק מימיו, וכשהעוצר מוטל שוב על רמאללה אין הוא מסוגל להפסיק את המשחק. לבסוף כשהוא רץ לביתו הוא נופל, נפצע וחייב להתחבא מפני החיילים באותה מכונית ישנה שמתחת לערמות החצץ במגרש הכדורגל.

חרדת מוות ופציעה

כארים מתחבא במכונית 36 שעות של חרדת מוות, רעב וצמא. בסופן יורה בו צלף ישראלי. גימל, אחיו הבכור של כארים, מסכן את חייו ומציל את כארים. הוא מביא את כארים לבית החולים, ושם הוא מחלים במהירות וזוכה לכבוד גיבורים.

העלילה הדרמטית מרתקת, אך לא פחות ממנה מעניינים מנגנוני התמודדותו של כארים הכלוא במכונית הישנה אל מול קסדות החיילים והטנקים שהפכו את מגרש הכדורגל למגרש חנייה מלחמתי. כארים המסכן מחפש משמעות למצוקתו הקשה. הוא נזכר בדברי דודו ואומר לעצמו שבהיותו כלוא במכונית הוא למעשה שומר על מגרש הכדורגל שלהם: כמו משפחתו בכפר שאינה מוותרת מאות בשנים על אדמותיה, כך הוא שומר על "פיסת האדמה הקטנה" שלו ושל חבריו הפליטים. רוחו מתחזקת, ומניצוד חסר אונים הוא הופך עצמו לשומר אקטיבי.

כארים אף נאחז בדברי אביו אחרי שעמד עירום במחסום. כשנאמרו הדברים הם הכעיסו אותו, ואילו עתה הוא זקוק להם: לא הקרבן מושפל, אמר אז אביו, אלא האכזר המשפיל. לא על המושפל להתבייש אלא על המדכא. העליונות המוסרית על החיילים המפחידים מחזקת אותו ומגמדת אותם.

במחבוא הצפוף כארים אינו בודד לגמרי. לשמחתו, החתולה עזיזה ושני גוריה מתגוררים עדיין במכוננית והוא מפיג בעזרתם את בדידותו. הוא מרבה ללטף אותם, לדבר אליהם ולהתחמם בחום גופם ופרוותם. את מחשבותיו על משפחתו המודאגת, שגם היום לא תוותר על ארוחת הערב השגרתית והטעימה, הוא הודף בהחלטיות. הן מרפות את ידיו והוא זקוק לכוחות הישרדות. בשעות אלו כארים מגלה בעצמו יכולות שליטה, אלתור והישרדות. הוא מודע להן ואף גאה בהן. הוא מבין שגם הוא מעין גיבור. בשעות הארוכות במחבוא כארים דרוך ומחודד חושים. הוא מחכה בקוצר רוח שהטנקים יתרחקו והוא יוכל לחזור לביתו. הוא מאזין ללא הפסק לחיילים, ואף מוצא דרך להתבונן בהם מבלי שיתגלה. לאורך כל הסיפור האויב הישראלי נתפס בצורה אינסטרומנטלית: הוא חסר פנים אינדיווידואליות, הוא מכונת הרס והרג חבושת קסדה המאוכסנת בטנק או בגיפי. דימוי זה נסדק כשכארים בשיא אומללותו: עזיזה החתולה "בוגדת" בו ועוברת להתפנק אצל אחד החיילים שמאכיל אותה ומלטף אותה. החייל מסיר את קסדתו, ולפתע פניו השחומים, החייכניים וצחורי השיניים מזכירים לכארים את גימל, אחיו הבכור... הבלחה זו מחזקת את עצמת המצוקה שבה נמצא הילד הרועד מקור, מרעב ומפחד מוות. בשעה כה קשה הוא חייב לראות ברע המוחלט (החייל) גם טיפת אנושיות מוכרת שתספק לו תקוות הישרדות. במחיצתו של חייל הדומה לאחיו קל קצת יותר לשהות במשך שעות של אי ודאות.

נחזור לעלילה ולסיום הספר: כארים מוצא שעת כושר ונחלץ מהמחבוא. הוא רץ בכל כוחו אך נורה ברגלו. הוא מצליח להגיע לסמטה צדדית וצונח באפיסת כוחות. למזלו אחיו הבכור מוצא אותו ולוקח אותו לבית החולים. כארים ואחיו "תקועים" בגלל העוצר בבית החולים. כארים מחלים במהירות מפציעתו השטחית, וכשמוסר העוצר מגיע האב מחזיר את השניים הביתה. כארים זוכה לעשרות שיחות טלפון מעודדות ולהערצה על גבורתו,

אך גם שתי "מכות" חדשות נוחתות עליו: משפחתו של גיוני הנוצרי, חברו הטוב ביותר מינקות, החליטה "לנטוש" ולהגר לירדן; ומכה מכאיבה לא פחות היא הידיעה שהגור הקטן של עזיזה החתולה, הגור המתוק שליטף כארים במשך השעות הקשות במחבוא, נמצא דרוס על ידי אחד הטנקים שגם הרסו את מגרש הכדורגל - "פיסת האדמה הקטנה".

בסיום הספר, כמו בסרט נאו-ריאליסטי איטלקי, יוצאים כל תושבי רמאללה, וכארים על קביים בתוכם, לקבל את פניהם של אסירים משוחררים. כארים ההמום עדיין מהפרדה הצפויה מחברו וממבול האירועים מתרחק ממשפחתו, נבלע בהמון, מזהה את חברו הפליט שעתה זה טיפס על פסל והחל לנפנף בחולצתו הירוקה ומרגיע את עצמו באמרו: "We'll survive".

הספר מסתיים באקורד צורם שמעיב לפתע על אמינותו. התמונה הקיטשית של החתלתול המתוק הדרוס על ידי הטנק האימתני היא דרך וולגרית למניפולציה רגשית על הקורא. נראה כאילו המחברות עדיין אינן בטוחות שהצבא הישראלי נתפס כהתגלמות הרע והן זקוקות לעוד קורטוב של רשע לסיום. אני אוהבת חתולים מושבעת, וכמוני רוב הקוראים הצעירים, ולכן בחלתי באמצעי זה. גם המשפט ההרואי המסיים את הסיפור "אנו נשרוד" נשמע מגויס, מלאכותי וזר לשפתו של כארים, ממש כמו כריכתו הפלקטית של הספר.

(פרט מעטיפת הספר)

אך ההחמצה שבסיום אינה מונעת ממני לסיים את דברי בהמלצה, לא חמה וגורפת אלא ממקום של התלבטות, לתרגם את הספר לעברית ולאפשר לילדינו להציץ לעולמו של זה ששונא אותנו כל כך, אבל דרכי התמודדותו עם המציאות צופנת המוות דומות לשלנו. דווקא הראייה הפשטנית כל כך של הסכסוך, ראייה שיש בה מקום לאנושיות הפלסטינית ואין בה מקום לאנושיות הישראלית, פותחת פתח לדיאלוג בלתי פוסק עם כארים. אני שומעת בעיני רוחי את הקורא הישראלי מנסה להסביר לכארים (זאת אומרת לעצמו) מדוע כך הם פני הדברים. דווקא הראייה המונוליטית של העימות מאפשרת לכל קורא לפתח שיח פנימי עם עמדותיו הפוליטיות. יש שיגידו: "מגיע לך ומגיע לך ולחבריך לחטוף הרבה יותר". יש שישאלו את עצמם את השאלות המתבקשות: "כיצד אני הייתי מרגיש ונוהג אילו הייתי כארים? האם גם אני אמצא את עצמי כשאהיה חייל במצבים דומים למתוארים בספר?" יש שישאלו: "איך ייתכן ששניים כמונו, שיכלו לשחק כדורגל בכיף, הפכו לאויבים?", ואפשר לשאול עוד שאלות חשובות רבות...

